

דף יט. [מדרש יח:]

אמר רב אושעיא חלוק היה ר"ש אף בראשונה..

בשלמא יבם ואח"כ נולד כי אשכחה בהתירא

אשכחה, אלא נולד ואח"כ יבם מאי טעמא, קסבר יש זיקה וזיקה ככנוסה דמיא.

א] ביאור דעת ר' אושעיא דזיקה ככנוסה. והאם הוא כשנתו לכל דבר.

- א. מבואר דלר' אושעיא אליבא דר' שמעון עי"י הזיקה הוא כשנתו ממש, ואע"פ שעדיין לא יבם חשיב כאילו כבר כנס ונעשית כאשרתו. וני"מ [הראשון] לגבי אשת אחיו שלא היה בעולמו, דאם ראובן מת ונולד לוי ורק אח"כ יבם שמעון אשת ראובן ומת שמעון, הרי היא מותרת ללוי דבשעה שנולד לוי כבר היתה אשת ראובן 'ככנוסה' לשמעון אע"ג דעדיין לא נתייבמה, ולא עמדה על לוי שעה אחת בזיקת אחיו ראובן. ויש עוד כמה נ"מ שיתבאר בהמשך הסוגיא.
- ב. ובתוס' ר"ד (דף יז.) כתב דאע"ג דזיקה ככנוסה מ"מ הבא עליה אינו חייב משום אשת איש 'דוקא לענין זיקת יבמות אמרינן הכי שלא תחשב לו כשאת אחיו שלא היה בעולמו, ולא לכל מילי שהבא על שומרת יבם אינו חייב מיתה ולא אמרינן זיקה ככנוסה דמיא'.
- ג. בברכת שמואל (ס"ט ט) ביאר כוונת התוס' ר"ד דעדיין לא נעשה גמר קנין אישות אלא קנין של 'זיקת יבום', ולענין שלא תחשב כאשרת אחיו שלא היה בעולמו סגי בקנין של יבמות ולא תלוי בגמר אישות, אבל לענין דין סקילה וכן שלא יתפסו קידושין בקרובות בענין גמר אישות. ועיין בחידושי ר' נחום (אות ש"מ) שהוסיף לבאר דאישות דאית בה היינו זיקה ולא היא אישות גמורה כי אם 'אישות דזיקה' ע"ש בדבריו העמוקים ומה ששמע מהגרבי"ד זצ"ל בעצמו.

וכ"ת מדאורייתא ה"נ דמייבמא חדא ומפטר א חדא, ומדרבנן הוא דאסור גזירה משום שמא יאמרו ב' יבמות הבאות משני בתים חדא מייבמא ואידך מיפטר...]

ב] מבואר דבר מחודש דע"י זיקה ככנוסה, הוא אשת ראובן ככנוסה לשמעון דאם מת שמעון, לוי אינו צריך לייבם אלא אחת מנשותיו, ולא הוא כב' יבמות הבאות מב' בתים דמייבם או חולץ לשתיהן.

- א. מבואר בגמ' דאם זיקה ככנוסה הרי אשת ראובן חשיבא כאשרת שמעון לגמרי עד כדי כך שכשמת שמעון חשיב שמפיל ליבום שני יבמות, ואם מייבם לוי לאחת מהן צרתה פטורה כדין ב' יבמות הבאות מבית אחד.
- ב. והקשה באמרי משה (ס"ח ח) דהא מאחר ששמעון לא יייבם את אשת ראובן אלא מת, א"כ זיקת ראובן עדיין לא פקעה והאיך יכול לוי לייבם את אשת ראובן ולפטור בכך את אשת שמעון נימא דהוי אשת ב' מתים.
- ג. ועוד הקשה דאיך מהני היבום באשת שמעון לפטור את אשת ראובן, הלא אף אם זיקה ככנוסה וחשיבין לאשת ראובן ככנוסה לשמעון כדי להפילה ליבם ללוי, אבל מ"מ זיקת ראובן עדיין לא פקעה מאחר ששמעון לא ייבם וא"כ אשת ראובן זקוקה ליבם גם מצד האישות דראובן מלבד מצד האישות דשמעון, והאיך מהני יבום דאשת שמעון לפטור את ראובן כדין ב' יבמות הבאות מבית אחד.
- ד. באמרי משה ת"י עפ"י מה שיסד דע"י זיקה ככנוסה לשמעון הרי נעשית כאשרתו, ועכשיו היא אשת אח דשמעון לגבי לוי, וא"א לייבמה אלא מצד שמעון, אבל מצד ראובן הרי ערוה דאשת אח הפקיע זיקת ראובן [בקיצור אשת אח דשמעון מפקיע זיקת ראובן ומיושב ב' קושיות הנ"ל, ועיין בשיעורי ר' אלי ברוך (שם) שהקשה עליו דאש"א ידיה אינו אוסר כלום כיון דמת בלא בנים].
- ה. בחידושי ר' נחום (אות של"ה) ת"י דיסוד דין זיקה ככנוסה הוא דאישות המת כנוסה לשני ונעשית האישות שבה לשמעון, ועפ"י ת"י דבאמת ע"י יבום של אשה אחת מהבית יש 'פטר' דבית אחד הוא בונה ולא שני בתים, וא"כ אפילו אי יש בה עוד מחייב של יבום מצד אישות ראובן, מ"מ בזה שיש בה אישות 'גם' לשמעון וכלפי אותו אישות חל דין 'בית אחד הוא בונה' לכן היא נפטרה לגמרי גם מחיובא דיבום דראובן ודו"ק [עוד כתב ליישב (בסוגריים שם) באופן מחוכמת דע"י דיבם אשת שמעון הרי קם שאר הצרות באשת אח כדעת ריש ליקש (דף י.) וא"כ הך איסור אשת אחד דשני מפקיע לדין יבום דראשון [וזהו על דרך האמרי משה אולם בישוב קושית ר"ב].

ג] קושית הראשונים דכאן שיש שני אחין איך נימא זיקה ככנוסה לגמרי להאח שמת יותר מהחי. אהל תורה.

- א. הרמב"ן והרשב"א תמהו מאד על סוגיין, דהנה בכל מקום דאיכא כמה יבמין האיך יכול אחד מהם לייבם, והלא מאחר דזיקה ככנוסה לשאר האחין, אז מיד משעת נפילה מי שמייבמה הרי הוא ככונס אשת אחיו בחיי אחיו, וכפשוטו צ"ל דאם קדם אחד וייבמה, פקעה לה זיקה משאר האחין.
- ב. אבל אז קשה דבסוגיין מייירי שמת ראובן והוזקקה לשמעון ולוי ואח"כ מת שמעון, וכיון דלא נתייבמה לשמעון הרי היא יכולה לייבם ללוי ותפקיע זיקת שמעון המת ולא תהיה ככנוסה לו, וא"כ אם ייבם לוי את אשת ראובן נימא דמעולם לא היתה זיקה ככנוסה לשמעון אלא ללוי, ושוב נצטרך יבום או חליצה גם לאשת שמעון.
- ג. ותי' הרמב"ן והרשב"א חידוש גדול דאם מת אחד מהן כיון שאילו היה חי שמא היה מייבם 'רואין אותה כאילו כנוסה לו משעת נפילה'. דהיינו דלאחר מיתה א"א להפקיע הזיקה ככניסה של שמעון.
- ד. הריטב"א חולק על הראשונים הנ"ל דליכא מעלה למת שנימא כזקוקה דמיא גם בלי לייבם, ולכן תי' בשם הרא"ה דקושית ר' יוסף היא דזיקה שיש עמה מאמר ודאי הוי ככנוסה וכיון שהשני שמת עשה בה מאמר 'הובררה ונסתיימה לו ותהיה לו ככנוסה גמורה'.
- ה. וצ"ב דברי הריטב"א דהא הגמ' קאי על הצד דמאמר אינו קונה קנין גמור דמ"מ נימא זיקה ככנוסה, ועיין באמרי משה (סי' ח' אות ה') שביאר כוונת הריטב"א דכיון דמספק"ל לר"ש אי מאמר קונה א"כ מחמת הספק אין השלישי יכול לייבם ומשו"ה הוי ככנוסה לשני. ועיין בקונטרס זיקה להאור שמח (אות ג') שתי' כן הסוגיא מדנפשיה דע"י המאמר אגן סהדי דהשלישי לא יעשה היבום ושפיר נעשה ככנוסה להשלישי.

דף יט:

העושה מאמר ביבמתו שלא מדעתה, רבי אומר קנה וחכ"א לא קנה וכו'.

ד] מבואר דנחלקו רבי וחכמים אי מהני קידושי מאמר בעל כרחיה של היבמה. ביאור במאי נחלקו. אהל תורה.

- א. בחידושי ר' נחום (אות שמ"ג) כתב דבפשוטו ביאור פלוגתתם הוא בגדרי מאמר אי הוי 'יבום' מתקנת חז"ל או דין 'קידושין'. ונ"מ אי מהני בעל כרחיה, דאי הוי מדין יבום הרי יבום מהני בע"כ, משא"כ מדין קידושין אינו אלא מדעתה.
- ב. ובאהל תורה העיר דמקשין דלכו"ע העושה מאמר ביבמתו אסור לבוא מדרבנן על צרתה משום דבית אחד הוא בונה ולא שני בתים, דהיינו דהוי כאילו עשה יבום לאחת מהן, וחזינן דודאי הוי מדיני יבום. וכך עיין בשיעורי ר' אלי' ברוך (אות קכ"ח) שהביא עוד כמה דיוקים דמאמר הוא מדין יבום ומהני ע"י הזיקת יבום. [ועיקר המושיג שיועיל קידושי כסף לקיום דין יבום כתב בר' נחום הוא גמ' בקידושין דף יד. דהקשו דתהא יבמה נקנית בכסף ושטר ע"ש בפרש"י, ואכמ"ל].
- ג. ולכן כתבו דצ"ל דלכו"ע מאמר הוי מדין יבום, דהיינו שהתורה ציוה לקחתה לו לאשה ע"י ביאה, ויש עוד אופן לקחתה לו לאשה מדרבנן ע"י קידושי כסף. וכל מאי דנחלקו הוא רק בגדר 'מעשה המאמר' אי צריך שיהא מדעת כמעשה קידושין או דמהני בע"כ כמו מעשה דיבום, וכדפי' בתוס' דנחלקו אי מסתבר לדמותו לקידושין או לביאה דיבמה.
- ד. ודנו המפרשים [עיין קרן אורה, ודבר אברהם ח"ב סי' י"ח אות ב', ור' נחום הנ"ל] אי הך פלוגתא הוא רק במאמר מדרבנן, או גם אי מאמר קני מה"ת שייך פלוגתא זו, עיין בדבריהם.

ה] סתירת רש"י בטעמא דקידושין צריך דעת האשה.

- א. בהא דאמרינן דקידושין דעלמא צריך מדעתה, פרש"י וז"ל קידושין דעלמא והלכה והיתה לאיש אחר מדעתה משמע, עכ"ל. ומבואר דהא דצריך דעתה הוא משום גזה"כ מדכתוב 'הלכה והיתה לאיש אחר' דמשמע מדעתה.
- ב. וידוע הסתירה בדברי רש"י, שבקידושין (דף מד.) כתב דהא דבעינן דעתה בקידושין הוא משום דבעינן דעת מקנה, והכא כתב משום גזה"כ, ובמסורת הש"ס (קידושין דף ב:) כבר העיר בזה ע"ש.
- ג. והג"ר שמואל (שיעורי ר' שמואל קידושין אות כ"ג) והג"ר שמואלבין (שערי חיים סי' ט') והג"ר נחום (אות שד"מ) תי' דהא דבעינן דעת האשה בקידושין הוא משני דינים, א' מצד שהיא המקנה ובעינן דעת מקנה, ב' מצד עצם מעשה הקידושין שצריך שיהא נעשית מדעתה וזה נלמד מקרא דכתיב והלכה והיתה. ולפעמים יש רק חסרון אחד ולכן צריכין לשניהם ע"ש.
- ד. והכא דא"צ דעת מקנה דהא אפשר לקנותה בע"כ ע"י ביאת יבום לכן לגבי מאמר לא נשאר אלא החסרון של מעשה הקידושין עצמה. ובשיעורי ר' אלי' ברוך (אות ק"ל אות ג') הביא עוד תי' מר' שמואל דילפותא מגלה דבעינן דעת מקנה.